

lerinin yazma nüshalarının yerleri ve bunlardan neşredilenler hakkında bilgiler ihtiva etmektedir (ZDMG, CXLVI [1996], s. 415-455).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Şam'te ve âdâbü'l-lisân* (nşr. Necm Abdurrahman Halef), Beyrut 1406/1986, neşredenin girişi, s. 19-110; a.mlf., *İşlâhü'l-mâl* (nşr. Mustafa Müflih el-Kuzât), Mansûre 1410/1990, neşredenin girişi, s. 19-57; a.mlf., *Kitâbü's-Şûkr li'llâhi 'azze ve celle* (nşr. Yâsîn Muhammed es-Sevvâs – Abdülkâdir el-Arnaût), Dımaşk 1405/1985, neşredenin girişi, s. 9-46; a.mlf., *Mekârimü'l-aḥlâk: The Noble Qualities of Character* (nşr. J. A. Bellamy), Wiesbaden-Beyrut 1973, neşredenin girişi, s. 33-34; İbn Ebü Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 163; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 236-237; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, X, 89-91; *Divânü luğâti't-Türk*, s. 293; İbn Ebü Ya'lâ, *Ṭabaḳâtü'l-İḥānâbile*, I, 192-195; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 282-284, 465, 477, 482, 484, 488, 489, 491, 495, 501, 505, 508, 514, 515, 517, 521, 523, 531, 533, 536-538; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, V, 148-149; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, s. 72-78; Kütübü, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 228-229; İbn Rüşeyd, *Mi'û'l-aybe bi-mâ cümü'â bi-tûli'l-ğaybe* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Tunus 1402/1981, II, 403-406; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 397-404; a.mlf., *Tezkiretü'l-ḥuffâz*, II, 677-679; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, I, 51; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 71; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 277; VI, 12-16; IX, 398; Sehâvî, *el-İlân bi't-tevbîh*, s. 358; *Keşfü'z-zunûn*, I, 380; II, 1704; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 45; ayrıca bk. İndeks; Brockelmann, *GAL*, I, 160; *Suppl.*, I, 247-248; a.e. (Ar.), II, 140; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1400/1980, I, 225-226; F. Rosenthal, *İl-mü't-târîh 'inde'l-müslimîn* (trc. Sâlih Ahmed el-Alâ), Beyrut 1403/1983, s. 476, 533, 535, 545, 582, 690; Alfred Wiener, "Die Farağ ba'd as-sidda Literatur", *Isl.*, IV (1913), s. 270-298, ayrıca bk. İndeks; Abdullah Muhlis, "Mecmû'ü'n-nâdir", *MMLADm.*, X (1930), s. 577-583; Muhammed Kürd Ali, "el-İşrâf fi menâzili'l-eşrâf li'bn Ebi'd-Dünyâ", a.e., X/3-4 (1933), s. 193-204; A. J. Arberry, "İbn Abi'd-Dünyâ on Penitence", *JRAS* (1951), s. 48-63; J. Bellamy, "The Makârim al-Aḥlâq by Ibn Abi Dunyâ: A Preliminary Study", *MW*, LIII/2 (1963), s. 106-119; a.mlf., "Sources of Ibn Abi'l-Dunyâ's Kitâb Maḡhal Amir al-Mü'minin 'Alî", *JAOS*, sy. 104 (1984), s. 3-19; Selâhaddin el-Müneccid, "Mu'cemü muşannefâtü İbn Ebi'd-Dünyâ", *MMLADm.*, XLIX (1974), s. 579-594; Tryggve Kronholm, "İbn Abi d-Dunyâ: Kitâb Makârim al-Aḥlâk-The Noble Qualities of Character", *AO*, XLIX (1981), s. 115-121; Albert Dietrich, "Zur Überlieferung einiger Schriften des Ibn Abi'd-Dunyâ", *SO*, XVII/2-3 (1984), s. 35-44; a.mlf., "İbn Abi'l-Dunyâ", *El²* (İng.), III, 684; H. T. Norris, "Kitâb Dhamm al-Dunyâ by Ibn Abi al-Dunyâ", *JRAS* (1986), s. 100-101; M. Ahmed ed-Dâfi, "Nazarât fi kitâbi'l-İşrâf fi menâzili'l-eşrâf", *MMLADm.*, LXVIII/2 (1993), s. 317-345; Von Reinhard Weipert – Stefan Weninger, "Die erhaltenen Werke des Ibn Abi d-Dunyâ: Eine vorläufige Bestandsaufnahme", *ZDMG*, CXLVI (1996), s. 415-455.

İBRAHİM HATİBOĞLU

İBN EBÜ'İ-ESVED

(ابن أبي الأسود)

Ebü Bekr Abdullâh b. Muhammed
b. Ebi'l-Esved Humeyd el-Basrî
(ö. 223/838)

Hadis hâfızı ve kadı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Altmış yaşında öldüğü rivayetine bakılırsa 163'te (780), Ali b. Medîni'nin onunla aralarında altı ay bulunduğunu söylediğine göre ise bu tarihten bir yıl önce doğmuş olmalıdır. Dedesine nisbetle İbn Ebü'l-Esved diye tanınır. Hadis ilmiyle uğraşan bir aile içinde yetiştiği anlaşılmaktadır. İlk eğitimi, rivayetleri çeşitli hadis kitaplarında yer alan dedesi Humeyd b. Esved ile dayısı Abdurrahman b. Mehdî'den aldı. Daha sonra aralarında İmam Mâlik, Ca'fer b. Süleyman, Ebü Avâne el-Vâsîti, Hammâd b. Zeyd ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi muhaddislerin yer aldığı pek çok hocadan hadis dinledi. Buhârî, Ebü Dâvûd, İbrâhim el-Harbî, İbn Ebü'd-Dünyâ, Fesevî gibi muhaddisler de kendisinden hadis öğrendiler.

İbn Ebü'l-Esved, Ebü Avâne'den (ö. 176/792) hadis dinlediğinden yaşının küçük olması sebebiyle ondan yaptığı rivayetler açısından tenkit edilmiş ve özellikle Yahyâ b. Maîn'in onun için "lâ be'se bih" ifadesini kullanmasına rağmen hakkında olumlu bir kanaate sahip olmadığı belirtilmiştir. Buna karşılık Hatîb el-Bağdâdî kendisinden "sağlam bir hadis hâfızı" diye söz etmiştir. Bir süre Hemedan kadılığı da yapmış olan İbn Ebü'l-Esved'in rivayet ettiği hadislerin yirmisi Buhârî'nin *el-Câmî'u's-şâhih*'inde yer almış, ayrıca yine Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'inde, Ebü Dâvûd *es-Sünen*'inde ve Tirmizî *el-Câmi'u's-şâhih*'inde ondan rivayette bulunmuştur. İbn Ebü'l-Esved Cemâziyelâhir 223'te (Mayıs 838) Bağdat'ta vefat etti. Aynı yıl ramazan (ağustos) ayında öldüğü de zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 189; İbn Ebü Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 159; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, VIII, 348; Kelâbâzî, *Ricâlü Şâhihi'l-Buhârî*, I, 426; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, X, 62-64; İbn Asâkir, *el-Mu'cemü'l-müstemil*, s. 159-160; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 46-49; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 648-649; a.mlf., *Tezkiretü'l-ḥuffâz*, II, 493; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 491; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 221-230*, s. 240-241; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 439; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 6; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 52; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 209.

ALİ YARDIM

İBN EBÜ'İ-EŞ'AS

(ابن أبي الأشعث)

Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed
b. Ebi'l-Eş'as Muhammed
(ö. 360/971 [?])

İran asıllı tabip ve filozof.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Genç denecek bir yaşta İran'ın Fars bölgesinde resmî bir görevde bulunmuş, bilinmeyen bir sebepten malları müsâdere edilmiş ve memleketini terketmek zorunda kalmıştır. Ünlü Buhtîşû' ailesine mensup Ubeydullah b. Cibrâil onun bu dönemde henüz tıp ilmiyle meşgul olmadığını, memleketini terkedişinin ardından Musul'a yerleştiğini ve burada Hamdânî Emîri Nâsîrüddevle'nin oğlunu tedavi ederek itibar kazandığını rivayet etmektedir. Bu bilgileri aktaran İbn Ebü Usaybia, ayrıca onun *Kitâbü'l-Ğâzî ve'l-muğtezî* adlı eserini Safer 348'de (Nisan 959) Ermenistan'daki Berkâ Kalesi'nde tamamladığını kaydetmektedir ki buradan hareketle onun bu dönemde Musul'a saldıran Muizzüddeve ed-Deylemî'den kaçarak bir ara Ermenistan'a gittiği veya buradaki Berkâ Kalesi'ne bir müddet hapsedildiği sonucuna varılmaktadır. Tekrar Musul'a dönen İbn Ebü'l-Eş'as ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır. Vefat tarihi İbn Ebü Usaybia tarafından -birkaç yıllık küsuru ile birlikte- 360 (971) olarak kaydedilmiştir.

Uzun bir ömür sürdüğü, dinî tefekkür konularında derinliğe sahip olduğu belirtilen İbn Ebü'l-Eş'as'ın, tıp tahsilini kimden ve nerede gördüğü bilinmemekle birlikte çok sayıda öğrenci yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Başta oğlu Muhammed olmak üzere Muhammed b. Sevâb el-Mevsîlî ile Ahmed b. Muhammed el-Beledî öğrencilerinin en ünlüleridir. Öğrencilerinin uzman birer hekimken bile hocalarıyla sıkı temas halinde oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim adı geçen son iki öğrencisinin isteği üzerine İbn Ebü'l-Eş'as *Kitâbü'l-Edvîyeti'l-müfred*e adıyla basit ilaçlar üzerine bir eser yazmış ve eserinin söz konusu öğrenciler gibi uzmanlık seviyesine gelmiş hekimlere hitap ettiğini, genel tıp meraklıları ve öğrencilerini ilgilendirmediğini belirtmişti. İbn Ebü'l-Eş'as ve çalışmaları hakkındaki en geniş bilgiyi veren İbn Ebü Usaybia (*Üyânü'l-enbâ*, s. 331-333) adları geçen iki öğrencisi hakkında da bilgi vermektedir. Bunlar tıbbın hem teori hem de pratiğinde çok başarılı olup uzun yıllar İbn Ebü'l-Eş'as'la birlikte